

175 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ВАСИЛ ЛЕВСКИ

Дами и господа!

На днешната дата се навършват 175 години от рождението на Васил Левски, Апостол на българската свобода. Надали има българин, който да не знае неговото име. Левски е най-обичаният и най-познатият от всичките ни предци. Филми и книги за великия карловец се появяват постоянно, наоколо е пълно с негови паметници и портрети. Ние непрекъснато цитираме Левски и под една или друга форма изразяваме почит към него и неговото дело. Заедно с това напоследък като ли че става трудно да фокусираме неговия образ. Обсебват ни разноречие и пустословие. Един е Левски сред елита – и друг при народа. Свой Левски имат публицистите – и той не прилича много-много на онзи, зад който застават учените. Опиянени от свободата на словото, ние трудно постигаме консенсус. Като че ли думите все повече ни разделят и отчуждават. Все по-често се задоволяваме само с говорене – и забравяме, че то има смисъл само ако води към действие и съгласие.

Затова, в днешното си слово искам да говоря за онзи Левски, който при изключително трудни условия намира сговор и твори велики дела в името на България.

Левски се отдава на народополезна дейност в 1861 г. Тогава е 24-годишен дякон, който се стреми към високо учение. Предвид на това, би следвало да се очаква, че той ще се ангажира с Черковниците, които търсят решение за българските проблеми по мирен път, чрез масово движение за национална просвета и Църква. Но Левски категорично застава в редиците на бунтовническата партия. Не след дълго той разбира, че на революционната кауза липсват практицизъм и постоянство. Това не го води до разочарование – напротив, то определя голямата цел на неговия живот. Тя е отразена в знаменитото му писмо от 1868 г., в което казва, че е намислил нещо, от което ако спечели, печели цял народ, ако изгуби – губи само себе си.

В какво по-точно се състои идеята? Тежестта на революционната подготовка да се пренесе вътре в страната, където да се изгради разклонена мрежа от комитети с цел подготовка на народа за масово въоръжено въстание; българите да бъдат солидарни, да разчитат изключително на себе си, да бъдат независими от чужди сили и да се стремят не само към възстановяване на националната си държавност, но и към изравняване с другите европейски народи. Конспиративна и суверенна ВРО – това е

планът на Левски, план, който той ще осъществи лично. И тъкмо с това най-вече ще остане в историята.

В изпълнение на своите кроежи Левски прави две обиколки из България, полагайки основите на една широка комитетска мрежа. После почти година престоюва в Букурещ за да води спорове с разни представители на емиграцията. Но удря на камък. *„Брате – пише той по-късно на един от революционерите на север от Дунава – тамкашните ви работи ме смутиха... И с думи не можахме да се разберем. Тогава моят път беше да се върна в Българско и да си работим както ни стига ума, че от вас комуто се харесва да върви с нас той ще ни се обади и ние ще го приемем.“*

Така през май 1870 г. Левски е отново в България за да продължи изграждането на своята ВРО. За неин център избира Ловеч, сетне учредява още комитети. Името му започва да се превръща в легенда – и към него се присъединяват все нови и нови патриоти. Следващата стъпка е изработване на регламент за разрастващата се комитетска мрежа. Левски съставя проектоустав и го подлага на всенародно обсъждане. *„Носехме уставопроекта – спомня си Христо Иванов-Големия, един от близките съратници на Апостола – от град на град и от село на село и го четяха, което се види за по-добро да се потвърди, а което се види за излишно да се изхвърли, а което се види за нужно и недостатъчно да се притури. Тъй се нареди и потвърди от народа.“* Прочее, Левски провежда с успех първия ни референдум.

Максималистичните цели, които той си поставя, неговите копнения по един съвършен свят не му пречат да бъде трезв реалист и да съзнава ясно задачите на момента. Неговата непосредствена цел е обща българска национално-освободителна революция. Но за успешното провеждане на подобна мащабна акция са необходими не само правилна доктрина и адекватна организация. Към каузата трябва да се привлече целият народ. Затова Левски не престава с опитите да се разбере с другите – на първо място с бунтовническата емиграция.

Така се стига до общото събрание на революционерите, което се провежда между 29 април и 4 май 1872 г. в Букурещ. В името на жадуваното единство Левски прави някои формални компромиси, но остава главен апостол на Мизия, Тракия и Македония. Той обаче знае, че и това не е достатъчно – нужен е общобългарски патриотичен фронт. Следващото предизвикателство е: какво да се прави с мощната партия на Черковниците? Какъв е подходът на Левски в този случай, който е важен, не само от чисто научна гледна точка, но и от актуално-политическа. Защото Левски е нашият национален герой, той би следвало да ни обединява, а не да ни разделя – а както през Възраждането, така и днес има немалко българи, които отричат въоръженото насилие като средство за решаване на обществените проблеми.

Левски минава за най-последователният привърженик на революционните методи. Но е ли бил той и безкомпромисен противник на т. н. просветителство, на реформизма, на мирното политическо действие? Досега, без специално да се обсъжда такъв въпрос, един вид по подразбиране всички изследователи са отговаряли с „да“. Но аз мисля, че в това отношение нашите възгледи следва да се преосмислят. Защото освен на революцията като крайъгълен камък на национално-освободителната си доктрина, Левски неведнъж набляга силно и върху друг свой постулат – общонационалната солидарност.

Към предателите и враговете на бунтовническия проект Левски е категоричен – те заслужават смърт. Но какво да се прави с онези немалко на брой българи, които са патриоти, но вярват на мирното действие, на еволюцията, чрез която току-що е постигнат голям успех: Екзархията? Някои са и нейни формени служители – като свещениците, учителите, общинарите. Без тяхното съдействие не би могло да се стигне до сърцата на селяните и еснафлиите, занаятчии и дребни търговци, без които не може да се състави боеспособна въстаническата армия. Щом за Левски задружността на българите е задължителна за успеха на делото, той би трябвало или да преобрази еволюционистите в революционери, което не изглежда много реалистично, или да се споразумее с тях на компромисна основа за да спечели ако не съюза им, то поне благосклонния им неутралитет.

И наистина, макар в тази посока да не са правени особени изследователски усилия, в историческите извори можем да открием данни, че Левски нееднократно пробва да се разбере и с Черковниците, прилагайки тактика на натиск и убеждение. Особено важни в това отношение са неговите посещения в Цариград, където е централата на реформистката партия. Забележително е, че и след неговата смърт Революционерите не прекратяват усилията в това направление.

Прочее, Левски се старае да бъде не само социално-класово неутрален – в своята „общоделска“ борба той полага усилия да разчупи и партийните рамки. Той успява да изгради не само целесъобразно организиран общ революционен фронт, в който участват бедни и богати, селяни и граждани, учени и прости, миряни и духовенство, мъже и жени, стари и млади, той започва да полага основите и на общ патриотичен блок за освобождение, включващ основните идейно-политически елементи на възрожденското ни общество.

Съгласие за големи дела в името на България – такъв е за мен Левски днес, 175 години след своето рождение!